

УДК 347.961

Юлія Сусь,*студентка магістратури
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

СУБ'ЄКТИВНІ УМОВИ ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ З ВИДАЧІ СВІДОЦТВА ПРО ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЧАСТКУ В СПІЛЬНОМУ МАЙНІ ПОДРУЖЖЯ, ЯКЕ ВИДАЄТЬСЯ В РАЗІ СМЕРТІ ОДНОГО З ПОДРУЖЖЯ

Стаття присвячена дослідженню та аналізу суб'єктивних умов учинення нотаріального провадження з видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя. Звернено увагу на розширений перелік таких умов і важливість їх установлення, а також сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: нотаріальне провадження, спадкування, спільна власність, свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя.

Постановка проблеми. Сім'я – це своєрідний живий організм, що народжується, розвивається та помирає. Майнові проблеми сім'ї, питання особистої та спільної власності є, були й будуть важливими для індивідів та суспільства в цілому.

Спільною власністю є право двох і більше осіб на один об'єкт. Вважається, що найбільш поширеним видом спільної сумісної власності є спільна власність подружжя. Подружжя за життя набуває у власність майно. Природа людського організму, на жаль, передбачає процес старіння та смерті. Зі смертю одного з подружжя в іншого з подружжя з'являється потреба отримати документ про своє право на частку в спільному майні подружжя. Покоління змінюються, а проблеми спадкування, зокрема, отримання документів про право власності на частку в спільному майні подружжя, які видаються в разі смерті одного з подружжя, залишаються актуальними. Саме тому вважаємо, що дослідження нотаріального провадження з видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя, вимагає особливої уваги та комплексного підходу, оскільки правильне визначення умов учинення цього нотаріального провадження в майбутньому допоможе нотаріусові видати саме той документ, що буде підтверджувати право власності на частку в спільному майні подружжя й буде доречним у зв'язку зі смертю одного з подружжя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що зазначена проблематика розглядається в працях М. Бондаревої, О. Печеного, Є. Рябокonia, Є. Фурси, С. Фурси, М. Шапченко, К. Ярошенка та інших учених. Окремо слід відзначити працю О. Мельниченко «Поділ майна подружжя за законодавством України та країн Європейського союзу». Водночас комплексні дослідження, пов'язані з об'єктивними

та суб'єктивними умовами вчинення нотаріального провадження з видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя, у вітчизняній науці відсутні.

Метою статті є критичний аналіз суб'єктивних умов учинення нотаріального провадження з видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя, з огляду на рідкість учинення цього нотаріального провадження та на законодавчі новели.

Виклад основного матеріалу. Можливість видачі нотаріусом свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя (далі – свідоцтво) на законодавчому рівні передбачена ст. 34, ст. 71 Закону України «Про нотаріат» [1], п. 2 глави 11 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [2], наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства» (форма № 18 «Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя») [3].

Як слушно зазначає М. Бондарева, видача свідоцтва здійснюється з метою правильного визначення складу спадкової маси й запобігання можливим спорам зі спадкоємцями померлого [4, с. 115]. Одержання частки у спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя є добровільним актом. Слід акцентувати увагу на позиції Міністерства юстиції України, що закріплена в Методичних рекомендаціях, де вказується на обов'язок нотаріусів роз'яснювати особі, що пережила свого чоловіка чи дружину, інформацію щодо права на подання заяви про видачу свідоцтва [5, с. 616]. Якщо особа не бажає отримати таке свідоцтво,

то її волевиявлення оформлюється заявою, поданою в установленому законом порядку, в якій зазначається про відсутність вимог щодо отримання свідоцтва.

Для того, щоб видати свідоцтво, нотаріусу слід установити наявність усіх умов учинення цього нотаріального провадження. У науково-практичній літературі питання умов учинення такого провадження висвітлено неоднозначно, оскільки мають місце різні умови, які є обов'язковими для вчинення цього провадження.

На думку І. Череватенка, таке свідоцтво видається за умови смерті одного з подружжя на частку в спільному майні на ім'я того з подружжя, хто пережив іншого [6, с. 339]. О. Печений вважає, що до вищезазначених умов учинення нотаріального провадження з видачі цього свідоцтва слід неодмінно додати умову про те, що свідоцтво видається нотаріусом за місцем відкриття спадщини [7, с. 129].

Можемо простежити тенденцію, що вчені не вказують на єдиний вичерпний перелік умов, які має встановити нотаріус для того, щоб видати свідоцтво. Підтримуємо позицію С. Фурси про те, що умови вчинення будь-якого нотаріального провадження слід поділяти на суб'єктивні й об'єктивні [5, с. 362]. Загально визнаним є твердження, що об'єктивні умови існують незалежно від волі особи, яка звертається до нотаріуса для вчинення нотаріальної дії, тоді як суб'єктивні умови повністю залежать від особи-заявника.

Щодо суб'єктивних умов, які повинен установити нотаріус для видачі свідоцтва, то слід зазначити таке.

По-перше, єдиним суб'єктом цього нотаріального провадження є живий член подружжя, який може підтвердити самою особою. Така особа повинна пред'явити нотаріусові документ, на підставі якого нотаріус установить особу, що звернулася за вчиненням нотаріальної дії. Перелік таких документів є вичерпним і встановлений у ст. 43 Закону України «Про нотаріат» [4] та в главі 3 розділу I Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [2]. Відповідно до положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, спрямованих на лібералізацію Європейським Союзом візового режиму для України» з 1.10.2016 р. в Україні запроваджується низка змін у сфері видачі паспортів у формі картки всім громадянам України [8]. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 р. № 302» паспорт у формі картки нового зразка буде оформлюватися як перший паспорт із 14 років, а також особам, які змінили прізвище, втратили, пошкодили паспорт або звертаються для вклеювання фотокартки після досягнення 25-ти чи 45-ти річного віку [9]. Тобто може мати місце ситуація, коли до нотаріуса для вчинення нотаріальної дії з видачі свідоцтва звернеться особа, яка подасть паспорт громадянина України з безконтактним електронним носієм

(у формі картки). У нотаріуса можуть виникнути труднощі, пов'язані з тим, що паспорт у формі картки оформляється з використанням бланка єдиного зразка з безконтактним електронним носієм, зчитати інформацію з якого без спеціального обладнання неможливо. Саме до безконтактного електронного носія вноситься додаткова інформація про шлюб і розірвання шлюбу. На сайті державного підприємства «Поліграфкомбінат «Україна» з'явилася спеціальна програма, що допомагає зчитувати інформацію з паспортів у вигляді карток. Ця програма є безкоштовною та доступна для завантаження власниками персональних комп'ютерів і гаджетів з операційними системами «Windows» та «Android» [10]. Вважаємо, що таке нововведення є позитивним явищем і в недалекому майбутньому допоможе мінімізувати випадки підробки важливих документів. Отже, під час установлення особи, яка звернулася до нотаріуса для вчинення нотаріальної дії з видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, що видається в разі смерті одного з подружжя, нотаріус повинен дати оцінку документам, котрі подасть особа з метою вчинення нотаріальної дії, зважаючи на положення ст. 47 Закону України «Про нотаріат» [1].

По-друге, ще однією суб'єктивною умовою для вчинення аналізованого нотаріального провадження з видачі свідоцтва є узгодження форми звернення особи до нотаріуса з нормами чинного законодавства.

Ч. 1 ст. 71 Закону України «Про нотаріат» передбачає видачу зазначеного свідоцтва нотаріусом на підставі письмової заяви другого з подружжя [4]. Це положення також міститься в п. 1 глави 11 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [2].

Заяви в нотаріальній практиці відіграють надзвичайно важливу роль, оскільки мають значну доказову та функціональну правову природу. Такі заяви існують для того, щоб засвідчувати певні юридичні факти й сприяти в подальшому їх доведенню до відома тих осіб, кому вони адресовані. Звертаючись до нотаріуса із заявою, особа, власне, має на меті зафіксувати своє волевиявлення про намір отримати свідоцтво. Законодавством не передбачена чітка форма такої заяви. Проте зразки письмових заяв, що складаються особами й подаються нотаріусам для заведення спадкової справи, містяться в спеціальній нотаріальній літературі [11, с. 14; 12, с. 60]. Проаналізувавши наявні зразки та проекти заяв, можемо зробити висновок рекомендаційного характеру щодо змісту заяви про видачу на ім'я заявника свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя. У верхній частині заяви слід зазначити, якому нотаріусові чи нотаріальній конторі адресована заява. Нижче потрібно вказати прізвище, ім'я, по батькові заявника (того з подружжя, хто є живим), рік народження, серію та номер паспорта, ким і коли виданий паспорт, реєстраційний номер облікової картки платника податків за даними Державного реєстру фізичних осіб – платників податків, адресу про-

живання. Далі має міститися назва заяви («Заява про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя») і текст заяви. У кінці обов'язково має бути дата й підпис заявника та посвідчувальний напис нотаріуса.

Має місце неоднозначна ситуація щодо виду посвідчувального напису нотаріуса на заяву про видачу такого свідоцтва на ім'я заявника. Є два варіанти розвитку подій.

Перший варіант. Аналізоване нотаріальне провадження реалізується під час провадження про видачу свідоцтва про право на спадщину. Немає прямої заборони того, що заява про видачу на ім'я заявника цього свідоцтва може бути надіслана нотаріусу поштою за умови нотаріального засвідчення на ній справжності підпису заявника. Таким чином, вважаємо, що в разі надсилання поштою заяви про видачу цього свідоцтва на ім'я заявника нотаріусові того нотаріального округу, де відкривається спадщина, посвідчувальний напис нотаріуса повинен містити інформацію про засвідчення справжності підпису фізичної особи на заяві. Форма такого посвідчувального напису встановлена наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства» (форма № 64 «Посвідчувальний напис про засвідчення справжності підпису фізичної особи на документах») [3]. Варто наголосити на тому, що така заява повинна бути викладена не на білому аркуші, а на спеціальному бланку нотаріальних документів. Зокрема, відповідно до п. 6.15 Правил ведення нотаріального діловодства, що затверджені наказом Міністерства юстиції України, тексти заяв, на яких нотаріусом засвідчується справжність підпису, за винятком тих примірників, що залишаються в справах нотаріуса, викладаються на спеціальних бланках нотаріальних документів [3].

Другий варіант. Заява про видачу зазначеного свідоцтва на ім'я заявника буде подаватися заявником до нотаріуса, який буде заводити спадкову справу, і до того нотаріального округу, де відкривалася спадщина. Тому нотаріус на такій заяві повинен зазначити інформацію про те, що особу заявника встановлено (шляхом представлення службової відмітки). Вважаємо, що немає необхідності в тому, щоб викладати текст такої заяви на спеціальному бланку нотаріальних документів, оскільки ця заява залишиться в документах того нотаріуса, який заведе спадкову справу, буде видавати зазначене свідоцтво та свідоцтва про право на спадщину.

По-третє, надання нотаріусові всіх документів, які є необхідними для вчинення нотаріального провадження, є ще однією суб'єктивною умовою здійснення аналізованого провадження.

За загальним правилом, вимоги до документів, що подаються для вчинення нотаріальної дії, чітко визначені в ст. 47 Закону України «Про нотаріат» [1]. Такі документи повинні допомогти нотаріусові встановити дійсні умови вчинення нотаріального провадження. Аналізуючи п. 2 глави 11 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, можна зробити висновок, що нотаріус повинен вимага-

ти (окрім заяви про видачу на ім'я заявника свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя) документ, який посвідчує шлюбні відносини подружжя, та документи, що підтверджують право власності подружжя на майно [2]. Логічно, що нотаріус повинен вимагати ще й свідоцтво про смерть спадкодавця, але на це немає чіткої вказівки у відповідному пункті глави 11 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [2], хоча це свідоцтво нотаріус витребує під час заведення спадкової справи. Незалежно від того, що підтверджує право власності подружжя на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя), подання свідоцтва про смерть є обов'язковим. Вважаємо, що саме свідоцтво про смерть є визначальним документом у нотаріальному провадженні з видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя, оскільки в ньому вказаний день смерті спадкодавця, що є часом відкриття спадщини. Для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини відповідно до ст. 1270 ЦК України [13].

У матеріалах науково-практичних видань, що адресовані особам, які активно застосовують норми спадкового законодавства, тобто нотаріусам, свідоцтво про смерть вказане як обов'язковий документ, що подається нотаріусові для отримання свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя [14]. Таким чином, вважаємо, що цю прогалину в законодавстві слід ліквідувати шляхом внесення змін до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Необхідно доповнити перелік документів, які потрібно подати нотаріусові для вчинення нотаріального провадження з видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя, свідоцтвом про смерть особи.

Також доцільно зазначити, що законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, спрямованих на лібералізацію Європейським Союзом візового режиму для України» було внесено зміни до сталого протягом багатьох років порядку документального оформлення шлюбних відносин та їх розірвання [8]. Суть нововведень полягає в тому, що відмітка в паспорті громадянина України (старого зразка) про встановлену в законному порядку реєстрацію шлюбу із зазначенням ініціалів та дати народження другого з подружжя, місця й дати такої реєстрації вже ставитися не буде. Також буде відсутня в паспорті й відмітка про те, що має місце факт розірвання шлюбу в установленому законом порядку, і нотаріусам необхідно про це пам'ятати. Також уповноважені державою органи видава-

тимуть свідоцтво про шлюб та свідоцтво про розірвання шлюбу в двох екземплярах, щоб кожен із подружжя мав свій документ. Як відомо, з 01.02.2017 р. приватні та державні нотаріуси України отримали можливість доступу до Державного реєстру актів цивільного стану громадян відповідно до положень наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері державної реєстрації актів цивільного стану» [15]. Якщо не зважати на труднощі організаційного характеру, що пов'язані з підключенням до реєстру та з отриманням ключів доступу до Державного реєстру актів цивільного стану громадян, то нотаріуси отримали реальну можливість перевіряти кожне свідоцтво про шлюб і кожне свідоцтво про розірвання шлюбу. Однак варто зазначити, що цей реєстр почали активно наповнювати з третьої декади грудня 2008 р. [16, с. 124], тому інформація про реєстрацію шлюбів і їх розірвання внесена частково. Нотаріусам не слід дивуватися в разі відсутності інформації про такі свідоцтва в Державному реєстрі актів цивільного стану громадян. У разі виникнення труднощів зі зчитуванням інформації з документів чи за необхідності отримання дубліката можна звернутися до паперових носіїв (наприклад, метричних книг), куди раніше вписувалася інформація про реєстрацію чи розірвання шлюбів.

По-четверте, обов'язковою суб'єктивною умовою для вчинення нотаріального провадження з видачі свідоцтва є необхідність сплати державного мита за вчинення цієї нотаріальної дії, оплати приватному нотаріусові та / або сплати державним нотаріусам коштів за надання додаткових послуг правового характеру.

Відповідно до положень Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито» за видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні, нажитому за час шлюбу, ставка державного мита становить 0,03 неоподаткованого мінімуму доходів громадян [17]. Розмір оплати витрат за вчинення цього нотаріального провадження визначається в кожному окремому випадку за домовленістю з приватним нотаріусом.

Висновки

Підсумовуючи, вважаємо, що мета нашої роботи досягнута, оскільки здійснено критичний аналіз необхідних суб'єктивних умов вчинення нотаріального провадження з видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається в разі смерті одного з подружжя. Також були зроблені деякі висновки. По-перше, визначення суб'єктивних умов є обов'язковим для вчинення аналізованого нотаріального провадження (суб'єктом цього нотаріального провадження є лише одна особа – живий член подружжя, який може в установленому законом порядку підтвердити свою особу; така особа звертається до нотаріуса з письмовою заявою про видачу цього свідоцтва та пред'являє нотаріусу всі документи, які є необхідними для вчинення нотаріального провадження, сплачує

державне мито за вчинення нотаріальної дії, а також оплачує вчинення приватним нотаріусом цієї нотаріальної дії та / або сплачує державному нотаріусу кошти за надання додаткових послуг правового характеру). По-друге, сформульовано позицію щодо внесення змін до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України; необхідно доповнити перелік обов'язкових документів, які потрібно подати нотаріусу для вчинення цього нотаріального провадження, свідоцтвом про смерть особи.

Список використаних джерел:

1. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.
2. Про затвердження порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 17. – Ст. 632 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>.
3. Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства : наказ Міністерства юстиції України від 22.12.2010 р. № 3253/5 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 98. – Ст. 164 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1318-10>.
4. Бондарева М. Проблемні аспекти видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя / М. Бондарева // Наше право. – 2014. – № 2. – С. 114–118.
5. Теорія нотаріального процесу : [науково-практичний посібник] / За заг. ред. С. Фурси. – К. : Алерта; Центр учбової літератури, 2012. – 920 с.
6. Череватенко І. Нотаріальне посвідчення права власності на частку в спільному майні подружжя / І. Череватенко // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – № 1. – С. 337–345.
7. Печений О. Проблеми спільної сумісної власності подружжя у ракурсі спадкування / О. Печений // Проблеми цивільного та господарського права. – 2009. – № 4(59). – С. 119–131.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, спрямованих на лібералізацію Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 14.07.2016 р. № 1474-VIII // Урядовий кур'єр. – 2016. – № 149 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1474-19>.
9. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 р. № 302 : постанова Кабінету Міністрів України від 26.10.2016 р. № 745 // Урядовий кур'єр. – 2016. – № 204 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/745-2016-%D0%BF>.
10. Сайт державного підприємства «Поліграфкомбінат Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://pk-ukraina.gov.ua/>.
11. Шепітко В. Спадщина. Як має діяти нотаріус / В. Шепітко // Нотаріат для Вас. – 2006. – № 10. – С. 8–19.
12. Грищенко Л. Зразки документів / Л. Грищенко // Довідник нотаріуса. – 2015. – № 3. – С. 59–66.

13. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

14. Шапченко М. Спадкування частки в праві спільної сумісної власності. Видача свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя в разі смерті одного з них / М. Шапченко // Нотаріат для Вас. – 2009. – № 4. – С. 47–50.

15. Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері державної реєстрації актів цивільного стану : наказ Міністерства юстиції

України 26.12.2016 р. № 3773/5 // Офіційний вісник України. – 2017. – № 3. – Ст. 140 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1695-16>.

16. Єдина нотаріальна практика : методичні рекомендації, правові позиції за 2016 рік : [збірник]. – К. : Нотаріальна палата України, 2017. – 192 с.

17. Про державне мито : Декрет Кабінету Міністрів України» від 21.01.1993 р. № 7-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 13. – Ст. 113 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/7-93>.

Стаття посвячена дослідженню і аналізу суб'єктивних умов совершення нотаріального виробства по видаче свідчення о праве собственности на долю в общем имуществе супругов в случае смерти одного из супругов. Обращается внимание на расширенный перечень этих условий и важность их установления, а также сформулированы предложения по совершенствованию действующего законодательства.

Ключевые слова: нотаріальное производство, наследование, общая собственность, свідчення о праве собственности на долю в общем имуществе супругов, выдаваемое в случае смерти одного из супругов.

The article is devoted to the study and analysis of the subjective conditions of notarial proceedings for the issuance of certificate of right of ownership of the share in the common property of the spouses issued in the event of the death of a spouse. Attention is drawn to an expanded list of these conditions and the importance of their establishment, as well as formulated proposals to improve current legislation.

Key words: notary proceedings, inheritance, joint ownership share in marital property, certificate of ownership share in marital property, which appears to be the death of a spouse.

